

ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİNE
MERKEZİ VEYA MERKEZİ OLMAYAN SİSTEMLERİN UYGULANMASI
VE
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANELERİNDEKİ DURUM

AYŞEN ATLIOĞLU

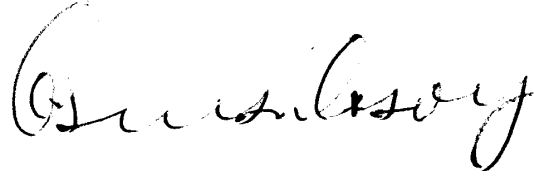
Hacettepe Üniversitesi
Mezuniyet Sonrası Eğitim Fakültesi
Yönetmeliği'nin
Kütüphanecilik Bilim Dalı İçin Öngördüğü
BİLİM UZMANLIĞI TEZİ
olarak hazırlanmıştır.

ANKARA
EKİM 1978

MESEF Dekanlığına,

İşbu çalışma, jürimiz tarafından, Kütüphanecilik bilim dalında BİLİM UZMANLIĞI TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Üye

Üye

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. .... / .... / 1978.

Dekan

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Önsöz	iv
I. Giriş	1
Tezin amacı	
Metod	
II. Üniversite Kütüphanelerinin Önemi	3
III. Merkezi ve Merkezi Olmayan Kütüphane Sistemleri..	6
Tarifleri	
Yararları ve Sakıncaları	
Tarihçesi ve Çeşitli Ülkelerden Örnekler	
IV. Türkiye'deki Duruma Genel Bir Bakış	26
V. Hacettepe Üniversitesi Kütüphaneleri	31
Kuruluşu	
Gelişimi	
Bölünmede uygulanan görüşler	
Kütüphaneyi oluşturan birimlerin bölünmesi	
Koleksiyonun bölünmesi	
Hacettepe ve Beytepe Kütüphanelerinin	
karşılaştırılması	
H.Ü. Kayseri Gevher Nesibe Tıp Fakültesi Kütüphanesi	
VI. Sonuç	45
VII. Özet	49
VIII. Summary	51
IX. Bibliyografya	53

I. GİRİŞ

Tezin Amacı: Bu tezimizin amacı üniversite kütüphanelerinin merkezi olup olmaması konusunu genel olarak işlemek, Dünyadaki ve Türkiye'deki uygulamaların ışığı altında, her iki şeklin yarar ve sakıncalarını saptamaktır.

Merkezi veya merkezi olmayan bir sistemi kesinlikle ve genelleştirerek salık vermek doğru değildir. Bir ülkede uygulanan üniversite kütüphane sisteminin başka ülkeler için, hatta aynı ülke içindeki bütün üniversite kütüphaneleri için dahi geçerli olabileceğini sanmıyoruz.

Kütüphanecilik alanında birçok defalar üzerinde durulmuş bir konu olmasına rağmen, hala çözümlenememiş bir sorun olması ve her örnek için yeniden incelenmesi gereği bizi böyle bir konu üzerinde çalışmaya yöneltmiştir. Bu nedenle, genel bilgilerin yanında, tek bir uygulama olarak Hacettepe Üniversitesini örnek almak ve iki kampusa ayrılması ile ortaya çıkan kütüphane sorununu incelemek bizim için yararlı ve uygun görülmüştür. Çünkü, Hacettepe Üniversitesi kütüphanesinin merkezi bir sisteme sahip iken bölünmesi, Türkiye için değişik bir durumdur. Amacım, bu konuda önerilerde bulunup, soruna ışık tutmaya çalışmaktır.

Hipotezimiz, üniversite kütüphanelerinde merkezi sistemin uygulanmasının yararlı olacağıdır. Bununla beraber, Hacettepe Üniversitesi örneğinde karşımıza çıkan durum savunduğumuz bu sistemin değişik bir yön almasına neden olmuştur.

İki kampusun ayrı ayrı kütüphanelere sahip olmaları gerektiği, ancak teknik işlerde merkeziyete gidilmesi görüşünün da-
hi uygulanamadığı görülmüştür.

} Hipotez
} bulgular
} a karşı-
} yor.

Metod: Bu tezin hazırlanmasında Library Literature, Library and Information Science Abstract, Türkiye Bibliyog-
rafiyası ndan yararlanılmıştır.

Gözlem yoluyla yapılan tek araştırma Hacettepe Üni-
versitesi Kütüphanelerinin incelenmesidir.

Tezin yazılmasında, dipnot ve bibliyografya veril-
mesinde H.Ü. MESEF tarafından hazırlanan yönerge¹ ile Turabian'
in kitabı² rehber olarak alınmıştır.

¹ Hacettepe Üniversitesi, Mezuniyet Sonrası Eğitim Fakültesi.
Bilin Uzmanlığı ve Doktora Tezlerinin Yazılmasında-Teksinde
de ve Ciltlenmesinde Gözönünde Tutulacak Standartlar(Esaslar)
Yönergesi. Ankara:1975.

² Kate L. Turabian. Student's Guide for Writing College Papers,
2nd ed. Chicago: The Univ. of Chicago Pr. 1969.

II. ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİNİN ÖNEMİ

Üniversiteler, bellibaşlı amaçları eğitim ve araştırma olan kurumlardır. Kitapsız ve kütüphanesiz eğitim ve araştırma yapılamayacağına göre, üniversitelerin kütüphanelere olan gereksinimleri ortadadır. Chicago Üniversitesi Rektörü Mr. Harper'in 1963 yılındaki bir konuşmasında dediği ve dünyada benimsenen "Kütüphane üniversitenin kalbidir." cümlesi kütüphanenin üniversite içindeki yerini çok açık bir şekilde belirtmektedir.¹ Hatta bu sözü, kütüphane üniversitenin beynidir, şeklinde değiştirilerek kütüphanenin önemini daha çok belirtmek mümkündür.

Bir üniversite kütüphanesinin, üniversitenin yukarıda belirttiğimiz bellibaşlı amaçlarına paralel olarak, iki temel amacı vardır. Üniversite eğitim programlarını destekleyen kitap, dergi gibi yayınları ve eğitim aracı olarak kullanılan göze-kulağa hitap eden malzemeleri sağlamak ve araştırma kaynağı olarak hizmet vermek. Bu iki amacı yerine getirebilmek için, üniversitenin kütüphanesini desteklemesi zorunludur.

Avrupa ve Amerika üniversitelerinde kütüphaneler eğitim sistemlerinin merkezini oluştururlar. En önemli yüksek öğretim faktörü olarak kabul edilmektedirler. Bunun

---

¹Leman Bakla, "Üniversite Kütüphaneleri". TKDB, 18(1969), s.12.

nedenini şu şekilde özetleyebiliriz. Fen ve diğer bilim dallarında o kadar büyük gelişmeler olmaktadır ki, buna paralel olarak ve bu gelişmelere esas olan araştırma ve çalışmaların yayınlanmasıyla dergi, kitap, rapor, tez, tebliğ gibi yayın ve dokümanların sayılarında da artışlar olmaktadır. Yani, basılı materyaller durmadan artmaktadır. Üniversitede ön planda gelen eğitim ve araştırma için bu yayınlara gereksinme duyulmaktadır. Her öğretim üyesi ve öğrencinin bütün gereksinme duydukları yayınlarla tek başlarına sahip olmaları olanaksız olduğundan, bu yayınları geniş bir şekilde içeriğinde bulunduran üniversite kütüphanelerinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Kütüphanelerin hizmet verebilmeleri beş temel unsura sahip olmalarını gerektirir. ¹ 1- Yeterli bir koleksiyon, 2- İyi eğitim görmüş ve yeterli bir görevliler kadrosu, 3- Yeterli fiziksel olanaklar(bina v.s.), 4- Yeterli bir bütçe, ve 5- Bu koleksiyon ve olanaklardan yararlanmak isteyen araştırmacı, eğitici, öğrenci ve halktan oluşan bir okuyucu kitlesi.

Bütün kütüphane türlerinde, kütüphanenin amacının gerçekleştirilebilmesi ancak gereğinde kullanılmalarına bağlıdır. Bu nedenle üniversite kütüphaneleri, diğer türdeki kütüphanelerden daha iyi durumdadırlar. Çünkü, üniversite kütüphanelerinden yararlananlar, henüz öğrenme safhasında bulunan öğrencilerle, öğreticilik nitelikleri yanında, araştırmacı niteliği taşıyan öğretim üyeleridir. Bu okuyucular

öğrenme, eğitim ve araştırma yapabilmek için kütüphaneye devamlı bir gereksinme duyarlar. Böylece, üniversite kütüphaneleri, gereğince kullanıldıkları için amaçlarına gerçekleştirme olanağı bulurlar. Yani, üniversite kütüphaneleri beşinci unsur yönünden diğer kütüphanelere göre daha şanslılardır.

Üniversite kütüphanelerinin okuyucu yönünden şanslı olmaları, kütüphaneyi oluşturan diğer unsurlar yönünden de yeterli olmalarını gerektirir. Çünkü, üniversite kütüphanesi, öğrenci, öğretim üyesi ve araştırmacıların yararlanabilmeleri için yeterli bir koleksiyonu sağlamak zorunlu olduğudur. Böyle geniş bir koleksiyonla, istekli bir okuyucu kütesine ancak yeterli ve yetenekli bir görevliler kadrosu ile hizmet verilebilir. Bu hizmetin verilebilmesi de kütüphane koşullarına uygun bir binada yerleşmiş bulunmak ve üniversite bütçesinden ayrılmış yeterli bir bütçeye sahip olmakla sağlanabilir.

Böylece, devamlı gereksinme duyulan ve o oranda da gelişmek zorunda olan üniversite kütüphanelerinin önemi ortadadır. aktar.

III. MERKEZİ VE MERKEZİ OLMAYAN KÜTÜPHANE SİSTEMLERİ

Tarifleri: Tezimizin esasına oluşturan üniversite kütüphanelerinin merkezi olup olmaması konusuna girmeden önce, kütüphane sistemlerinde merkezi olma ve merkezi olmama terimlerinin genel olarak tarifini vermek gerekmektedir.

Üniversite kütüphanelerinde 1- Merkezi sistem 2- Merkezi olmayan sistem olarak adlandırabileceğimiz iki çeşit sistem uygulanmaktadır.

1- "Merkezileşme" kütüphanecilik sözlüğünde yanındaki sığata göre değişik anlamlara gelen bir terimdir. Örneğin "Merkezi idare" (Administrative centralization) genellikle çeşitli kütüphane ünitelerinin tek bir merkezi ofis tarafından kontrol edilmesi anlamına gelir. Veya "Fiziki merkezîyet" (Physical centralization) da bir kütüphane sistemi içerisinde bütün üniteler bir bina içerisinde yerleşmişlerdir. Bu sistemde, tüm üniversite öğrencilerinin ve öğretim üyeleri ile dışardan gelen araştırmacıların yararlanabileceği tek bir merkezi kütüphane vardır.

"Uygulanalı merkezileşme" (Operational centralization) de sistemdeki çeşitli ünitelerin birtakım işleri (idari ve teknik hizmetler gibi fonksiyonları) tek bir yerde aynı personel tarafından yapılır. Bu sistemde merkezi üniversite kütüphanesi yoktur, veya yeterince gelişmemiştir. Her fakültenin ayrı kütüphanesi vardır. Bu kütüphaneler yönetim, harcama, teknik hizmetler gibi uğraşlar yönünden tek elden

1
yürütülür. Yani, sağlama ve kataloglama merkezi bir yerden yapılıır, fakat koleksiyon fiziki olarak karışık, birleştirilmemiştir. Bu durumda toplu katalog en başta gelen bir gereksinmedir. Bu sistemde merkezi idari bir kontrol vardır. Bununla beraber, çok geniş ve karışık kampüslerde merkezi idari kontrol kolaylıkla uygulanamaz.

2- Merkezi olmayan sistem: Bu sistemde üniversite merkez kütüphanesi yanısıra, fakülte, kürsü, seminer ve enstitü kütüphaneleri vardır. Herbirinin ayrı bir binası, ya da kütüphane köşesi, personeli, bütçesi ve hizmet şekli vardır. Daha çok Alman üniversitelerinde görülen bu sisteme, Avrupa'nın birçok üniversitelerinde raslandığı gibi Amerika Birleşik Devletlerinde de raslamak mümkündür. Üniversitelerin yerleşim yönünden gösterdiği dağınıklık bu sistemi doğuran nedenlerin başında gelir.

Tezimizde kullanılan merkezi kütüphane deyimi ile üniversitedeki tek bir merkez kütüphanesi kastedilmektedir. Merkezi olmayan kütüphane deyimi ise fakülte, kürsü, bölüm, enstitü kütüphanelerini içermektedir.

Yararları ve sakıncaları: Üniversite kütüphanelerinin merkezi olup olmamalarının yararları ve sakıncaları üzerinde genel olarak, ayrı ayrı durmak istiyoruz.

Üniversite kütüphanelerinde merkezi olmayan sistem: Bu sistemin yararlarını şu şekilde özetleyebiliriz:

Merkezi olmayan kütüphanelerde, materyalleri ayrı

1
M.F. Tauber and others, "Centralization and decentralization in academic libraries: a symposium". Coll and Res Lib., 22(1961), s. 327.

yerlerde toplamanın en önemli yararlarından biri, bu koleksiyonu kullananlara özelleştirilmiş bir hizmet verebilmektir. Merkezi kütüphanede olduğu gibi, pek çok konuda hizmet vermek yerine, daha az ve özel bir konuda hizmet verilmektedir. Ayrıca, okuyucuya yakınlığı bakımından, koleksiyondan daha kolaylıkla yararlanılabileceği tartışılmaz. Koleksiyona daha kolay ulaşma imkanı vardır. Bir diğer yararı ise, fakülte üyelerinin kütüphane faaliyetleri ile daha fazla ilgilenme olanağı bulmalarıdır. Merkezileşmede ise fakülte ile kütüphane arasındaki bu ilişki azalır.

Üniversite kütüphane koleksiyonunun merkezi olmaması, kitap seçimi işlemini bir bakıma olumlu yolda etkileyen bir faktördür. Çünkü, kitap seçimini genellikle o fakültenin öğretim üyeleri yaparlar, fakat son karar kütüphanecininindir. Bir fakülte kütüphanesinde çalışan kütüphaneci, o fakültenin belirli konularındaki yayınları üniversite kütüphanecisine göre daha iyi tanır, yeni çıkan yayınları daha kolaylıkla takip eder. Seçimi yapılacak konu alanı, üniversite kütüphanesine göre daha dar kapsamlıdır. Böylece, koleksiyonun seçimine daha çok katkıda bulunma olanağı bulur. Bunun yanında, seçim ve satınalma işlemleri fakülte kütüphaneleri arasında iyi koordine edilmezse, çok sayıda aynı kopya eser alınabilir.

1

Helmut Bonhein'e¹ göre, fakülte ve bölüm kütüphanelerini savunabilmek için şu maddeler sayılabilir. 1- Yapılan

---

¹ Helmut Bonhein, "Zehn Thesen gegen eine übermassige Zentralisierung der Hochschul Bibliotheken". Mitteilungsblatt, 24(1974), s.208.

işe göre daha az personel, 2- Daha az masraf, 3- Daha iyi kitap seçimi, 4- Okuyucu isteklerinin daha çabuk yerine getirilmesi, 5- Fonun daha iyi harcanması, 6- Yeterli sayıda ve yararlı bir periyodik koleksiyonu, 7- Okuyucu ve koleksiyon arasında daha az engel, 8- Daha iyi okuyucu hizmeti, 9- Personelin teşebbüse geçebileceği daha çok saha ve 10- Daha çok esneklik.

Ancak bu maddeler üzerinde ayrı ayrı durmak gerekirse, birçok yönden, merkezileşmeye karşı olanların bu iddialarının pek geçerli olmadığını görebiliriz.

1- Fakülte veya bölüm kütüphanelerinde, personel bakımından yarar değil sakınca vardır. Her kütüphaneye ayrı personel temin etmek ve üniversitenin bütün kütüphanelerinde yapılması gerekli işlemleri ayrı ayrı yapmaktansa, merkezi sistemde teknik işlemleri tek bir yerde, daha az personel ile yapmak olanağı vardır. 2- Bütçe ayrı ayrı parçalara bölündüğü için çok pahalı harcamalar yapılamaz. Bu nedenle, bölüm kütüphanelerinin daha az masraflı olduğu söylenebilir. Ancak, her zaman için çok sayıda aynı kopyaları alma olasılığı bulunduğu için lüzumsuz harcamalar yapılabilir. 3- Daha öncede açıklandığı gibi, bölüm ve fakülte kütüphanelerinde daha iyi ve yararlı kitap seçme olanağı bulunduğu kabul edilebilir. 4- Daha az okuyucu olacağı için, istekler de merkez kütüphaneye göre daha az olacaktır. Böylece, bu isteklerin yerine getirilmesinin daha çabuk olacağı düşünülebilir. 5- İkinci maddede de açıklandığı gibi, fonun daha iyi harcanması fikri kabul edilmez, çünkü, bütçe kısıtlı olduğundan büyük harcamalar yapılamaz. Dolayısıyla fonun harcanması da

kısıtlıdır. Bununla beraber, kitap seçiminin daha isabetli yapılacağı düşünülürse, fonun daha yararlı kitaplar için harcanabileceği kabul edilebilir. 6- Belirli konular ile ilgili periyodiklerin seçimi merkez kütüphaneye göre daha rasyo- ^{Geçerli} nel olabilir. 7- Koleksiyon fazla geniş olmadığı için, oku- ^{Değerli mi?} yucu koleksiyonun tamamını daha iyi ve yakından tanıyabilir. Daha kolay yararlanma olanağı vardır. 8- Kütüphaneci ile okuyucu arasında daha çok bir yakınlaşma vardır. Hizmet, tek tek özel olarak verilebilir. Böylece, okuyucu hizmeti daha iyidir denilebilir. 9- Personelin idari ve teknik işleri, merkezi kütüphaneye göre daha azdır. Bu nedenle, kütüphaneci günlük işlerin dışında, okuyucuya yararlı olabileceği sahalara daha çok zaman ayırabilir. 10- Daha az okuyucuya hizmet verdiği için, okuyucu kütüphaneci arasında daha çok diyalog kurulabilir. Kütüphanecinin, diğer okuyucu isteklerini aksatmadan, bazı durumlarda daha kolayca prensip dışına çıkma olanağı bulunabilir. Örneğin, kütüphane dışına çıkarılmıyan bir kitabı, kısa bir süre için bir okuyucusuna verebilir.

Merkezileşmeye karşı ısrar etmenin bir nedeni, belirli bir grup öğrenciye ve öğretim üyelerine en iyi bir şekilde ancak, özel konulardaki kütüphane koleksiyonunu sınıflara veya laboratuvarlara en yakın yerlere yerleştirmekle hizmet edileceği düşüncesidir. Başka bir nedenle, çok fazla artan koleksiyonu bölmek, ayırmak düşüncesidir.

Üniversite kütüphanelerinde merkezi sistem: Üniversitelerde merkezi kütüphane sistemi fiziki ve uygulamalı olmak üzere iki çeşittir. Tüm üniversite öğrencilerinin ve öğretim

üyelerinin, araştırıcıların yararlanabilecekleri tek bir merkezi kütüphanenin var olduğu fiziki merkezileşmenin yararlarını řu şekilde toplayabiliriz:

1-Çok sayıdaki bölüm kütüphanelerinin çeşitli kitap temini ve dergi yenileme masrafları vardır ve bu masrafları ancak büyük çaptaki zengin kütüphaneler karşılayabilir. Bölüm kütüphaneleri hizmet verdikleri bölümlerin bütün ihtiyacını karşılayabilecek bir koleksiyonu çok güçlkle temin ederler.

2- Çağdaş bilim yüksek derecede bir uzmanlaşmaya doğru bir eğilim göstermektedir. Bununla beraber, pek çok bilim dalı birbirleri ile ilgilidir. Tek bir konuda uzmanlaşap, sadece o konu literatürü ile yetinmek olanaksız hale gelmiştir. Sosyal bilimler ve beşeri bilimler arasında sıkı bir ilişki olduğu gibi, fen bilimlerinde biyokimya, biyofizik gibi bilim dalları da bileşik bilimler olarak düşünülebilir. Tarımın, botanik, zooloji, kimya, fizik, mühendislik gibi hemen hemen bütün fen ve teknoloji kollarıyla ilişkisi vardır. Disiplinler arasındaki bu karma kütüphanecilikte kullanılan konu başlıklarında da görülmektedir."Fiziki Kimya", "Linguistik Coğrafya", "Matematiksel Ekonomi" gibi. Çeşitli bilim dalları arasında hem dikey, hem yatay ilişkiler vardır. Bunlar, çeşitli konulardaki literatürü ayırmayı gittikçe daha fazla zorlaştırmaktadır. Her bilim kolunun çeşitli kaynakları vardır, ve bir literatür gurubunu ayırarak, bu materyallerin yalnızca bir bilim dalını ilgilendirdiğini söylemek yanlıştır. Bundan dolayı bütün bölümlerin ihtiyaçlarını karşılamak için merkezi bir koleksiyona ihtiyaç vardır. Böylece, hem özel bir

alanın literatürüne, hem de ilgilenilebilecek diğer bütün konulardaki literatüre ulaşabilmek olanağı doğar.

3- Merkezi kütüphanelerde okuyucu hizmetleri daha düzenli bir şekilde verilebilecektir. Okuyucular merkezi bir binadan daha fazla yararlanacaklardır. Genellikle, bölüm kütüphanelerinde ya bir asistan, ya bir sekreter veya bir öğrenci görevlidir. Tek başlarına çalışan bu kimseler, sık sık kütüphaneyi kapatıp gidebilirler. Kütüphane her kullanılmak istenildiğinde açık bulunmayabilir. Ayrıca, bölümler bu kitapları kendilerine malederler ve başka bölümlerdeki öğretim üyeleri ve öğrencilere faydalanma olanağı vermezler. Bir profesörün bölüm kütüphanesindeki koleksiyonu kendi malı gibi düşünmesi bir kuraldır. Bölüm kütüphanesinden kitap ödünç almak oldukça zordur.

Merkezi kütüphane, fiziksel yönden kitapların daha fazla ve kolay okunmasını sağlayan bir hizmet verir. İyi seçilmiş koleksiyonlar, iyi ışıklandırma, kütüphanenin çalışma saatlerinin iyi ayarlanması, rahat ve huzur içinde bir çalışma ortamı, öğrencilere daha iyi bir öğrenim sağlama, öğretim üyelerine daha iyi öğretim yapma olanağı sağlayacaktır.

Son yıllarda üniversite kütüphanesi hizmetleri bütün dünyada sürekli olarak gelişmektedir. Her yerde eğilim, kitapların ve kütüphanenin kolaylıkla kullanılması yönündedir. Birden çok konu ile uğraşan bir kimsenin ihtiyaç duyduğu kaynakları bulabilmesi için bölümlen bölüme dolaşması elverişli değildir.

4- Koleksiyonun daha fazla zenginleşmesi olanağı doğacaktır. Bölüm kütüphaneleri, bölümün öğrencileri ve öğretim

üyeleri tarafından kendi kütüphaneleri olarak kabul edildiğinden, imkan olduğu nisbette sadece kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar gelişmesini isterler. Geniş üniversite koleksiyonunun bir bölümü olarak düşünmezler, sadece kendilerine hizmet veren bir kütüphane olarak kabul ederler. Sonuç olarak, bütün kütüphane sisteminden faydalanmayı benimseyemezler veya bilemezler. Örnek olarak, önemli bir müracaat kaynağı olan Dissertation Abstracts'ı alalım. Bu kaynak, bütün bilim dalları ile ilgilidir, fakat, bütün bölüm kütüphaneleri için ayrı ayrı alınamaz. Başka bir örnek olarak Chemical Abstract'ı alacak olursak, yararlı bir özetleme hizmeti veren bu kaynağın başlığının ötesinde çok fazla konu ile ilgili olduğunu görürüz. Fakat, hiçbir üniversitenin bu eseri istek ölçüsünde fazla miktarda alma gücü yoktur. Sadece kendi bölüm kütüphaneleri ile sınırlanmış olan öğrenci ve öğretim üyelerinin bu tip müracaat kaynaklarına kullanmadıkça tanımlarına olanak yoktur. Böylece, gerek öğrenciler gerekse öğretim üyeleri üniversite koleksiyonunun tamamından yararlanamadıkları sürece, gerekli literatürden haberdar olamayacaklardır. Dolayısıyla, araştırmaları ve eğitimleri yetersiz olabilecektir.

5- Kütüphanelerin yararlı olabilmeleri meslekten yetişmiş kütüphaneciler aracılığı ile sağlanabilir. Kütüphane koleksiyonuna kolaylıkla ve rahatlıkla bulunabilecekleri biçimde sistemli bir kataloglama ve sınıflama uygulamak gerekmektedir. Bunları sağlayabilecek kütüphane personeli genellikle sayı bakımından yetersizdir. Mevcut personelden en iyi biçimde yararlanabilmek için, bu personelin merkezi bir

kütüphanede çalışması gerekmektedir. Böylece, az sayıdaki eğitim ve tecrübe bakımından yeterli personel bütün öğrencilere ve fakülte üyelerine hizmet verme olanağına sahip olabilecektir.

6- Merkezi bir kütüphanede koleksiyon için daha çok güvenlik sağlanabilir. Bölüm kütüphanelerinin çoğunda görevli bulunmadığı için koleksiyonun gönüllü asistanlar veya öğrenciler tarafından korunması durumunda kalınır. Yitik kitap sayısı, merkezi kütüphaneye göre daha çok olabilir.

Fiziki merkezleşmenin yararlarını bu şekilde özetledikten sonra, uygulamalı olarak merkezleşmiş kütüphane sisteminin yararlarını görelim:

Çok geniş ve karışık üniversite kampuslarında veya şehrin çeşitli semtlerine dağılmış bulunan fakültelerden oluşan üniversitelerde, yukarıda yararlarını sıraladığımız birleştirilmiş bir merkezi kütüphanenin kurulmasına olanak olmayabilir. Bu durumda, fiziki merkezleşmeye imkan olmasa bile, merkezleşmenin dereceli olabileceği "Uygulamalı Merkezleşme" bir tercih olmalıdır. Bu sistemde bir kütüphane örgütü, bölüm kütüphanelerinin sağladığı yararları bünyesinde topladığı gibi zararlarına da kısmen bertaraf etmiş olur.

Uygulamalı merkezleşme dereceli olabileceği için kütüphanede yapılan işlemlerden hangilerinin merkezleştirilip merkezleştirilmemesinin yararlı veya sakıncalı olabileceğini şu şekilde inceleyebiliriz:

Bütün kitapların ve diğer kütüphane materyallerinin kütüphaneye kazandırılması, kataloglanması, sınıflandırılması ve ciltlenmesi gibi teknik işlemler tek bir merkezden

yapılabilir. Böyle bir merkezileşmede bütçenin tek elden kullanılması ve idari bir kontrol sağlanır. Materyalleri en çok kullanılan yerlere yerleştirmek olanağı elde edilebileceği için koleksiyonda denge sağlanır. Aynı kopya sayısı minimuma iner, aynı zamanda koleksiyonda dikkatsizce meydana gelen boşluklar önlenir. Böylece, genel bir politika ile öğretim ve araştırma programına uygun dengeli bir koleksiyon kurulabilir.

Sipariş işlemlerinin merkezi olmaması, her bölümün kendi araştırmasını yapması, ayrı kayıtlar tutması ve diğer bölümlerden ayrı olarak harcamalar yapmasını gerektirir ki bu da istenen bir durum değildir.

Katalog ve sınıflamanın bir merkezden yapılıp yapılmaması materyalin dağılışı sorunu ile ilgilidir. Katalog ve sınıflamanın ayrı ayrı yapılmasını tercih edenler, özel bölümlerdeki uzmanlaşmış kimselerin özel konu bağlıkları ve sınıflama sorunları ile merkezi kütüphanedeki katalogculardan daha fazla bilgileri olduğu fikrini savunurlar. Bununla beraber, katalog ve sınıflamanın merkezi olması halinde tekrarlı kataloglama azalır, katalogcu elemanların noksanlığından ileri gelen güçlükler çözümlenir, kataloglama maliyeti azalır, kalitesi yükselir, daha az zamanda daha çok kitap kataloglanır, kataloglamada birlik sağlanır.

Böyle bir sistende, kütüphane desteğini ve canlılığını kaybetmediği takdirde başarılı olunabilir. Sağlama, kataloglama ve sınıflama gibi teknik işlerin merkezileşmesi yararlı olmakla beraber, okuyucu hizmetleri yani ödünç verme ve müraaat hizmetlerinin merkezileşmeden kalması daha iyi olabilir.

Okuyucu hizmetlerinin tek bir merkezden verilmemesi durumunda toplu katalog oluşturmak bir gereksinimdir. Böylece, bir okuyucu üniversitede aradığı kitabı bulabilmek için tek bir yere gider.

Okuyucu hizmetleri merkezileştirilmemiş olsa dahi, kütüphanelerin açık olma saatleri, ödünç verme kuralları, kütüphanelerarası işbirliği ve üniversite mensubu olmayanların yararlanabilmesi gibi konularda ortak bir politika uygulanması gerekmektedir. Bunun için ise, kütüphanenin diğer işlemlerinde olduğu gibi, okuyucu hizmetleri ile olan işlemlerde de merkezi bir otoriteye gereksinim duyulmaktadır. Açılış saatlerinin, ödünç alma kurallarının ve cezaların farklı olması, çeşitli bölüm kütüphanelerini kullanan öğrenciler ve öğretim üyeleri bakımından sakıncalıdır.

Tarihçesi ve çeşitli ülkelerden örnekler: Üniversite kütüphanelerinde uygulanan merkezi ve merkezi olmayan sistemlerin dünyadaki gelişmesine bakacak olursak şöyle bir durumla karşılaşırız:

Önceleri, bütün bilim dallarındaki yayınları kapsayan büyük merkez kütüphaneleri oluşmuştur. Merkezi kütüphane, kampus içinde kütüphane malzemeleri ve hizmet yönünden tek kaynak idi. ¹ Sonraları, bilim dallarındaki yayınların hızlı bir şekilde artmaya başlaması ve araştırmacıların kendi konuları ile ilgili yayınları yakınlarında bulundurmak istemeleri, ayrıca, merkez kütüphanenin bütün bilim dallarının sürekli

¹ R.P.Haro, "Research Unit Libraries as special libraries on the Campus." Sp Lib, 59(1968), s.635.

olarak artan yayınlarını karşılamasının olanaksız hale gelmesi, enstitü ve bölüm kütüphanelerinin gelişmesine neden olmuştur.¹ Bu tip kütüphaneler, ilk önce akademik bölümlerin küçük koleksiyonlar ve okuma odalarına edinmeye bağlanmaları ile meydana gelmiştir. Bu kütüphaneler geliştikçe öğretim üyeleri ve öğrenciler merkez kütüphanesine başvurma gereğini duymaz oldular. Bu okuma odalarını bölüm kütüphaneleri olarak kullanmaya başladılar. Böylece, hem yönetim bakımından hem de mali yönden birçok güçlükler ortaya çıkmaya başladı. Çoğu zaman, bu kütüphaneler meslekten bir kütüphaneci olmadan hizmet veriyorlardı. Çoğalan fakülteler ve devamlı artan araştırma literatürünün temini ve kontrolü ciddi sorunlar olarak ortaya çıkmaya başladı.

Üniversitelerde bölüm kütüphaneleri ofis koleksiyonlarının geliştirilmesi ile meydana gelmiştir denilebilir. Bölüm ünitelerini birleştirerek, daha geniş konuları kapsayan geniş üniteler haline getirmeye doğru bir gidiş olmuştur. Bu değişiklikler için önemli nedenler olduğu kadar bazı ciddi sakıncalar da vardı.²

Bu tarihsel gelişmelere bazı kütüphanelerden örnekler verelim:

Bölüm kütüphaneleri 1817 yılında Hukuk Kütüphanesinin kurulmasından beri Harvard Üniversitesinde mevcuttu. 1880 yılına kadar da bunlar bağımsız olarak çalıştılar. O yılda

¹ Leman Bakla(Şenalp), y.a.g.e.,s.11.

² J.Legg,"Death of the departmental library."Lib Resources and Tech Serv, 9(1965),p.351.

bunları (hukuk hariç) toplamak istediler. Bu istek, bütün üniversitenin kütüphane kaynaklarını gösteren toplu katalog oluşturmayı da içermektedir. Fakat, sağlama ve kataloglamayı merkezileştirmek için vaktinden önce girişinde bulunmuş olduğundan ve etkili bir idari kontrol noksanlığı yüzünden başarılı olunamamıştır. Harvard Üniversitesinde fakülterin ayrı bütçelere sahip olmaları geleneği, kütüphanelerin çoğalmasına ve herbirinin bağımsız olarak gelişmesine yol açmıştır. Bu koordinasyon işlemi, 1910 yılında üniversite kütüphane müdürlüğünün kurulması ile bir dereceye kadar başarılı olmaya başlamıştır.¹

Harvard Üniversitesi'nin bugünkü durumuna bakacak olursak bütünü ile merkezi olmayan bir üniversite olduğunu görürüz. Birçok üniteleri, Amerikan üniversitelerinde genellikle adet olduğundan daha bağımsızdırlar, ve daha fazla sorumluluk taşırlar. Üniversite kütüphanesi de üniversite örgütü içindeki bu merkezi olmama durumunu yansıtır. Bununla beraber, üniversite statüsünde "Üniversite Kütüphanesi üniversitenin sahip olduğu bütün kitapları kapsar." ibaresi mevcuttur. Üniversite kütüphanesi 90 üniteден meydana gelmiştir. Harvard College kütüphanesi, bütün üniversitenin kullandığı genel bir kütüphane olmakla beraber, Faculty of Arts and Sciences'ın kütüphanesidir ve bu fakültenin bir bölümüdür.

Harvard Üniversitesindeki kütüphane sistemi, koordine edilmiş merkezi olmama (coordinated decentralization)

1

M.F.Tauber and others, y.a.g.e., s.330.

durumuna güzel bir örnektir.

Merkezi olmayan kütüphaneler arasında idari ve coğrafi koordinasyon kurmanın başlıca sorumluluğu üniversite kütüphane müdüründedir. Kütüphaneleri birleştiren en önemli faktör ise toplu katalogtur. Toplu katalog, üniversitedeki bütün kitapların yerlerini gösterdiği gibi, bütün kütüphanelerin kitap seçimi işlemleri için de önemli bir kaynaktır. Ancak bu sayede, bu kütüphaneler kümesi biraraya getirilip bütünleşerek, üniversitenin öğretim ve araştırma programlarına uygun bir şekilde çalışmaktadır.

Bölüm kütüphaneleri üzerindeki merkezi kontrol, Chicago ve Berkeley'de 1910 ve 1911 yıllarında kütüphane müdürlerinin tayini ve üniversite başkanlarının desteği ile kazanılabilmektedir. Cornell Üniversitesinin bölüm ve kolej kütüphaneleri de yine tek bir kütüphane müdürünün idaresi altında birleştirilerek merkezileştirilmeye çalışılmıştır.

Bugün ise Cornell Üniversitesinde 14 bölüm kütüphanesi vardır. Bazılarında meslekten kütüphaneciler vardır. Diğerleri bölüm sekreterleri ile idare edilirler. Ofis koleksiyonları şeklinde olanlar olduğu gibi, daha geniş ve iyi organize edilmiş olanlarda vardır. Bazıları bölüm bütçelerinden yararlandıkları gibi diğerleri üniversite kütüphane fonundan yararlanırlar. İdari kontrol dekanın veya bölüm başkanının elindedir. Merkezi kütüphane idaresine doğru bir gidiş vardır. Önce bütçeleri birleştirme çalışmaları başla-

I

M.F.Tauber and others, y.a.g.e., s.327-340.

mıştır. Tıp kütüphanesi hariç olmak üzere bu birleştirme tamamlanmış durumdadır.¹

Stanford Üniversitesinde 24 bölüm kütüphanesi vardır. Bunlardan dördü kütüphane bütçesinden, altısı bölüm bütçelerinden personel temin etmektedirler. Ondördüne personel tayin edilmemiştir. Bölüm sekreterleri veya yardımcı öğrenciler tarafından idare edilmektedir.²

Boston Üniversitesindeki çeşitli kütüphaneler 1869 yılında birleştirilmiştir. Böylece, daha önce bağımsız olarak gelişen fakülte ve bölüm kütüphanelerinin fiziki olarak kampus içinde merkezileşmeleri mümkün olmuştur. Sadece tıp kütüphanesi kampus dışında kalmıştır.³

Yukarıdaki örneklerden de görüldüğü gibi Amerika Birleşik Devletleri'nde genellikle üniversiteler birkaç fakülteden ibaret olup, kampus şeklinde bulduklarından merkezi sistem tercih edilmektedir. Bununla beraber çeşitli değişik şekillere de raslanmaktadır. Birçok üniversitede, merkez kütüphaneleri yanında bölüm ve enstitü kütüphanelerinde bulunduğu ve genellikle kitap ve dergi siparişlerinin, kataloglama ve sınıflama işlemlerinin merkez kütüphaneleri tarafından yapıldığı görülmektedir. Merkez kütüphanelerinde ansiklopediler, bibliyografyalar, basılı kataloglar gibi nürucaat kitapları ve kendisine bağlı bütün bölüm kütüphanelerinin içeriğini gösteren toplu kataloglar mevcuttur.

¹ Michael Reynold, Reader in the Academic Library. s.97.

² a.g.e., s.97.

³ M.F.Tauber and others, y.a.g.e., s.327.

1810 yılında Berlin'de kurulmuş olan Berlin Üniversitesi'nin kurulması Almanya'da üniversiteleri önemli bir şekilde etkilemiştir. Bu tarihe kadar üniversite, yüzyıllar boyunca birikmiş bulunan bilgilerin koruyucusu durumundaydı. Görevi bilginin aktarılması idi. Berlin Üniversitesi ise araştırma çalışmalarını gerçekleştirmek üzere kuruldu. Bunun için 19. yüzyıl başlarından bu yana, ilk defa olarak Berlin Üniversitesinde dersler yanında uygulama (seminer) çalışmaları yapılmaya başlandı. Böylece, ders bilginin aktarılmasına, seminer ise bilimsel çalışmanın ve uygulamanın yapılmasına yararlı oldu. Ve üniversite merkez kütüphanesi yanında seminer kütüphaneleri ortaya çıktı. Bunlar, başlangıçta küçük çapta müracaat görevini yerine getiren kitaplıklar olarak düşünüldü. Her bilim dalının yapılacak uygulamalar ile ilgili temel eserleri, özel ansiklopedileri, sözlükleri ve diğer ilgili dokümanları burada toplanacaktı. Zamanla, seminer kitaplıkları büyüdü ve kendi kendine yetecek duruma geldi. Berlin Üniversitesi'nin etkisi zamanla diğer Alman üniversitelerinde de görülmeye başladı. Bununla beraber, üniversiteler birbirinden ve merkez kütüphanesinden ayrı olarak gelişen ve çalışan enstitü kütüphanelerinin sakıncalarından kaçınmak istemekteydiler. Böylece, zamanla enstitü kütüphaneleri yerine, bölümlere ayrılmış tek kütüphane kurma yoluna gittiler. Bu çeşit kütüphanelerde bilimsel araştırma yapan bir okuyucu, ilgili konulardaki kitaplardan tıpkı enstitü kütüphanesinden yararlanır gibi ayrı çalışma salonlarında yararlanmakta, fakat bu salon tek bir merkezi kütüphane binası içinde bulunmaktadır. Sağlama, kataloglama ve sınıf-

lama işlemleri tek bir yerde yapılır. Birbirine kenetlenmiş gibi çalışan bu bölüm kütüphaneleri salonlarından başka, genel miracaat kitaplarının toplandığı bir merkez okuma salonu, bir miracaat merkezi ve toplu katalog vardır. Bunun için kütüphane binasının planlanması çok önemlidir. Konstanz Üniversitesi kurucu kurulunun görüşü olan bu planlama Regensburg Üniversitesinde de uygulanmıştır. Bu üniversitenin merkezi bir kütüphanesi ve üniversite kütüphanesinin bir parçası olarak 15 konu kütüphanesi vardır.

Almanya'dan başka örneklerde vermek mümkündür. Bielefeld Üniversitesi tıp, teoloji ve mühendislik fakülteleri dışında tüm bilimlere kapsar şekilde kurulmuştur. Kütüphanesinin 120 000 ciltlik koleksiyonu vardır. 51 kişi çalışır. Kitap ve periyodiklerin 15 bölüm kütüphanesine dağıtılması düşünülmüştür. Sağlama, katalog ve sınıflamanın merkezi yapılmasından başka, merkezi bir kütüphane kurulması düşünülmemiştir.

Bochum Üniversitesi 1961 yılında kurulmuştur. 385 000 ciltlik bir koleksiyona sahip ve 82 personeli bulunan merkezi bir kütüphane ve 30 enstitü ve bölüm kütüphanesi vardır. İdari kontrol üniversite kütüphanesi tarafından yapılır.

Bremen üniversitesi bütün konuları kapsayacak şekilde planlanmıştır. Merkezi kütüphane Bremen şehir kütüphanesine dayanır. Ayrı bir tıp ve 35 enstitü kütüphanesi vardır.

---

¹ Rudolf Juchoff, "Alman üniversitelerinin kütüphane örgütlenmesinde yeni eğilimler." Çev. Meral Şenöz, TKDE, 16(1967), s.149.

Dortmund Üniversitesinin merkezi bir kütüphanesi ve 6-8 bölüm kütüphanesi vardır.¹

Sovyetler Birliğinde ise durum şöyledir:

Son on yıl içinde, Sovyetler Birliğinde 9 yeni üniversite kurulmuştur. Bunlar, Gomel, Donetsk, Kaliningrad, Kalnyk, Krasnoyarsk, Kuban, Kuibyshev, North Ossetian ve Chuvash Üniversiteleridir. Böylece, Sovyetler Birliğinde, herbirinin merkezi kütüphanesi olan toplam 49 üniversite oluşmuştur. Eski üniversitenin merkezi kütüphanesi yanında, birçok fakülte ve bölüm kütüphanesi vardır. Merkezi kütüphane idari ve metod yönünden bütün kütüphane çalışmalarının merkezidir. Merkezi sağlama, üniversitenin bütün stoklarının işlen gördüğü ve organize edildiği yerdir.

Küçük ve yeni kurulan üniversitelerde fonksiyonel bir temele dayanan tek bir kütüphane vardır.(Sağlama, kataloglama ve sınıflama bölümleri, deposu, ödünç verme hizmeti ve okuma salonlarına bulunan)

Üniversitelerin gelişmesi ile kütüphaneler de daha kompleks hale gelmiş, faaliyetleri gelişmiştir. Bölüm kütüphanesi ile merkezi kütüphane arasındaki ilişkilerin karakteri değişmiştir. Son yirmi yıl içinde merkezi kütüphane organizatör durumuna gelmiş, aynı zamanda toplu katalog, merkezi sağlama ve diğer işlemler gibi sorunlarla karşılaşmıştır.²

Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve Sovyetler

1

K.W.Humphreys, "Libraries in new universities." Int Lib R 2 (1970), s.312.

2

K.W.Humphreys, a.g.o., s.307.

Birliđindeki örneklerden sonra deđiđik durumlar gústeren bir kaç úlkeden de örnekler vermek istiyoruz.

İran'da üniversite kütüphane sistemi üç kategoriye ayrılabilir. 1- Merkezi kütüphanesi olmayan bağımsız fakülte kütüphaneleri bulunan üniversiteler. Örneğin, Meshad, Pehlevi ve Jundi Shahpur Üniversiteleri. 2- Merkezi kütüphanesi olmakla beraber ayrıca fakülte kütüphaneleri de bulunan üniversiteler. Örneğin, Tahran, Tebriz ve Isfahan Üniversiteleri. 3- Sadece merkezi kütüphanesi bulunan üniversiteler. Örneğin, Arya Mehar ve National Üniversiteleri .

Tarihçelerine bakacak olursak 1. ve 2. guruba giren altı üniversitedeki fakülte kütüphaneleri bağımsız olarak gelişmiştir ve birçoğu zengin ve geniş bir koleksiyona sahiptir. 3. şekle giren üniversitelerdeki merkezi kütüphaneler, bu üniversitelerin kuruluşundan çok sonra oluğmaya başlamışlar ve halen gelişmektedirler.

Şimdiki durumda henüz merkezi ve fakülte kütüphaneleri arasında düzgün bir işbirliği yoktur. Şiraz'daki Pehlevi Üniversitesinin pek yakında merkez kütüphanesini kuracağı üniğ edilmektedir.¹

Çekoslovakya'da 35 üniversite vardır. 26 sı 1945 den sonra kurulmuştur. 1950 ye kadar hepsinin merkezi kütüphanesi vardı. Aynı zamanda her fakülte ve bölümün kütüphanesi vardır. Merkezi kütüphaneyi çalışma merkezi ve aynı

¹

P.D.Mangle, "Libraries in higher education in Iran: Their development and proposals for the next five years." International Lib Rev. 8(1976), s.173.

zamanında dokümantasyon ve bibliyografya merkezi olarak değiş-
tirneye doğru bir eğilim vardır.¹

---

¹ K.W.Humphreys, y.a.g.e., s.310

IV. TÜRKİYE'DEKİ DURUMA GENEL BİR BAKIŞ

Diğer ülkelerdeki durumu gördükten sonra Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin durumuna bakalım.

Türk üniversitelerini genel olarak tarihsel açıdan iki ana gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan birincisi, 1950 yılından önce kurulmuş olan ve ilk Türk üniversitelere örnek olan üç üniversiteyi kapsar (İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi). 1955 yılında kurulmuş bulunan Ege Üniversitesini de kuruluş politikasına göre birinci gruba koymak mümkündür. Bunlar, şehirlerin değişik semtlerine dağılmış fakültelerden oluşan ve 20. yüzyılın başlarındaki Alman ve Fransız üniversitelerinden büyük ölçüde etkilennmiş üniversitelerdir. Bu üniversitelerin kütüphane sistemleri de, örgütlenmelerine paralel olarak gelişmiştir. Şehrin çeşitli semtlerine dağılmış bulunan fakültelerin kütüphane ihtiyaçları her fakültede ayrı ayrı oluşmuş bulunan merkezi bir kütüphane ile giderilmeye çalışılmış, ayrıca, bazan bu fakülte merkez kütüphanesine bağlı, bazan da tamamen bağımsız bölüm, enstitü, kürsü ve seminer kütüphaneleri oluşmaya başlamıştır. Bu kütüphanelerin yanı sıra, her üniversite ayrıca bir üniversite merkez kütüphane-

I

Howard D.Reed, "Türkiye'de yeni üniversiteler:ODTÜ ve Hacettepe Üniversitesi."Çev.Müge Ökten. ODTÜ Haber Bülteni,8(1977), s.3.

si kurma yoluna gitmiş, fakat bu kütüphaneler teorik olarak kalmıştır. Bu üç tip kütüphanenin (Merkez, Fakülte, Enstitü kütüphaneleri) hala devam ettirilmek istenmesi üniversitelere çok büyük mali külfetler yüklediği gibi, yetişmiş kütüphanecilerin olmaması nedeni ile gereken hizmetler de verilememektedir.

Genel olarak, 1950 lerden sonra kurulmaya başlayan üniversiteler, "kampus" olarak adlandırılan, toplu bir arazi üzerine dağılmış fakülte ve diğer binaların oluşturduğu merkezler olarak görülmektedirler.

Bu anlayışa göre kurulmuş üniversitelerde merkezi kütüphane sistemi daha kolaylıkla uygulanabilir olmakla beraber, sadece üçünde (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Hacettepe ve Boğaziçi Üniversiteleri) bu sistemin geliştiğini görmekteyiz. Ege Üniversitesi kütüphaneleri birinci grupta aynı paralelde olmak üzere gelişmeye başlamıştır. Kuruluş anında, bağımsız olarak bir merkez kütüphanesinin düşünülmemiş olması, enstitü kütüphanelerinin gelişmesine yol açmıştır. Ancak, merkezi kütüphaneye gereksinme çok geç duyulmaya başlamış ve son yıllarda bu yönde çalışmalara girişilmiştir.

Trabzon'da çağdaş anlamda bir kampus içinde kurulmuş bulunan Karadeniz Teknik Üniversitesi de aynı durumdadır. Merkezi kütüphaneye olan gereksinme kuruluştan çok sonra duyulmaya başlamıştır.

Erzurum'da, Amerikan Land-grant Kolejleri örnek alınarak kurulmuş bulunan Atatürk Üniversitesinde merkezi kütüphane anlayışı, kuruluş halinde yerleştirilmeye çalışıldığı halde, sonradan bu kütüphanenin nicelik ve nitelik yönünden

yetersiz personel, yetersiz bütçe gibi nedenlerle üniversite eğitimine yeterince katkıda bulunamadığı görülmüştür. Bu yüzden, öğretim üyelerinin kişisel çabalarıyla bölüm kütüphaneleri gelişmeye başlamıştır.

Kuruluş halinde olan üniversitelerin çoğunda ise henüz kütüphane binaları ve kütüphaneciler yoktur. Merkezi kütüphane planlanmış olsa bile yeterli ve yetenekli kütüphaneci bulunamamakta, kütüphanelerin gelişmeleri, diğerlerinde olduğu gibi kendi hallerine terkedilmiş bulunmaktadır.

Türkiye'de üniversitelerin kuruluşları tarihi olarak şu şekilde sıralanabilir:

- 1933 İstanbul Üniversitesi
- 1944 İstanbul Teknik Üniversitesi
- 1946 Ankara Üniversitesi
- 1955 Ege Üniversitesi
- 1955 Karadeniz Teknik Üniversitesi
- 1957 Atatürk Üniversitesi
- 1957 Orta Doğu Teknik Üniversitesi
- 1967 Hacettepe Üniversitesi
- 1971 Boğaziçi Üniversitesi

Henüz kuruluş halinde olan üniversiteleri ise şu şekilde sıralayabiliriz:

- Adana - Çukurova Üniversitesi
- Diyarbakır - Ziya Gökalp Üniversitesi
- Elazığ - Fırat Üniversitesi
- Eskişehir - Anadolu Üniversitesi
- Konya - Selçuk Üniversitesi
- Malatya - İnönü Üniversitesi

Samsun - 19 Mayıs Üniversitesi

Sivas - Cumhuriyet Üniversitesi

Üniversite kütüphanelerimizin sorunlarına ilk defa 1932 yılında eğilmeye başlanmıştır. Bununla beraber, özellikle merkezi sistemde çalışmayan üniversite kütüphanelerimizdeki durum, kütüphanecilerin yetersizliği ve verilen hizmetin yok denecek kadar az oluşu önemli sorunlar olarak günümüze kadar gelmektedir.

1932 yılında ilk defa Albert Malche, İstanbul Darülfununun İlgası hakkında bir rapor hazırlamış ve bu yazısında merkez ve seminer kütüphanelerinin tartışmasını yapmış, ayrıca, üniversite kütüphaneleri için çok gerekli olan bir toplu katalogu ¹ tavsiye etmiştir.

Üniversitelerde merkezi bir kütüphanenin daha kuruluş anında planlanması son derecede gereklidir. Uygulamalar, başlangıçta düşünülmeyen böyle bir kütüphanenin sonradan geliştirilmesinin çok güç olduğunu göstermektedir.

Bu yüzden, yeni üniversiteler kurulurken Humphreys² in aşağıdaki önerilerini dikkate almak yararlı olacaktır.

- 1- Yeni bir üniversite kurulması için teklif yapılırken, bir kütüphanecinin temini ve eğitilmesi programının da konulması bir gereksinmedir.
- 2- Kütüphaneci üniversiteye ilk tayin edilen kişiler arasında olmalı ve kurucu komite kuruldu ise o komitenin üyesi olmalı veya hiç olmazsa toplantılara çağırılmalıdır.

¹ Osman Ersoy, y.a.g.e., s.10.

² K.W.Humphreys, y.a.g.e. s.327.

- 3- Kütüphane personeli en kısa zamanda mümkün olduğu kadar geniş olarak kurulmalıdır. En azından iki yıllık bir hazırlık devresi konmalı ve personelin eğitim süresi de düşünülerek, miktarı zamanla yavaş yavaş artar düşüncesi kabul edilmemelidir.
- 4- Koleksiyonun mümkün olduğu kadar genişliyeceği baştan kabul edilmeli ve bunların seçiminden kütüphaneci sorumlu olmalıdır.
- 5- Bilgisayar(otomasyon) hizmetinin başlangıçta düşünülüp planlanması uygundur.
- 6- Kütüphane yeni üniversitede kurulan ilk bina veya binalardan biri olmalıdır. Yeri çok önemlidir ve genel plan üzerinde çok iyi düşünülmelidir.
- 7- Eğer üniversite içinde çeşitli kütüphaneler varsa, bunların üniversite kütüphanecisinin mesleki sorumluluğu altında bütün bir sistem meydana getirmeleri gerekir.
- 8- Üniversite kütüphanesinden üniversitenin bütün mensupları serbestce faydalanabilmelidirler.

V. HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANELERİ

Kuruluşu: Bugün bir üniversite ve araştırma kütüphanesi olan Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi, 1958 yılında Çocuk Sağlığı Derneğinin kütüphanesi olarak kurulmuştur. 1963 yılında Tıp Fakültesinin kurulması ile birlikte Tıp Fakültesi Kütüphanesi ve 1967 yılında Hacettepe Üniversitesinin oluşması ile birlikte üniversite ve araştırma kütüphanesi haline gelmiştir.

Hacettepe Üniversitesinde merkezi kütüphane anlayışı kuruluş yıllarında yerleşmiş ve şimdiye kadar hiç değişmemiştir. Bu anlayış, üniversite kütüphanesini şimdiki düzeyine getirmiş ve böylece Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi Türkiye'deki çağdaş anlamda gelişmiş kütüphanelerden biri olmuştur.

Kütüphanenin Beytepe Kampusuna ayrılmadan önceki durumunu şu şekilde kısaca açıklamak mümkündür.

Koleksiyon, üniversitenin hizmet verdiği alanlardaki kitap, dergi, film, ve mikrofilmlerden oluşmuştur. Kütüphanede 80 000 i kitap olmak üzere 150 000 (ciltli periyodikler dahil) cilt kadar eser vardı. Devamlı gelen periyodiklerin sayısı ise 2600 civarında idi. Yaklaşık 10 000 adet mikrofilm vardı.

Bölünmeden önce olduğu gibi, şimdide kitap ve dergiler konularına göre (ciltli dergiler alfabetik) sınıflandırılmış olarak açık raflarda okuyucuların hizmetine sunulmuştur.

Tıp dışı kitaplar Library of Congress sistemine göre, tıp konusundaki kitaplar ise National Library of Medicine sistemine göre tasnif edilmişlerdir.

Kitap ve dergiler yurt dışındaki yayınevleri aracılığı ile getirilmektedir.

Kütüphane, 18 meslekten yetişmiş kütüphaneci ve 38 yardımcı elemanla, gece saat 24 e kadar ve tatil günleri ile Cumartesi - Pazar günleri de açık olmak üzere, üniversitenin bütün öğretim üyelerine, yardımcılara, doktorlarına, öğrencilerine, personeline ve dışardan gelen araştırmacılara üniversitenin amaçlarına uygun olarak hizmet vermekte idi.

Bina, kütüphane olarak yapılmamış olduğundan elverişli ve yeterli değildi. Çeşitli yerlere yapılan ilavelerle, değişikliklerle yeterli hale getirilmeye çalışılmakta idi.

Bütçe, son yıllarda yetersiz hale gelmiş, çeşitli kaynaklardan gelen yardımların kesilmesi sonunda, kitap ve dergi borçlarının ödenmesinde büyük zorluklarla karşılaşmıştı. Bu koşullarda bütçenin arttırılması için gerekli çabalarda bulunulmuş ve bu çabaların yararları görülmeye başlamıştır.

Görüldüğü gibi, Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi bir kütüphaneyi oluşturan beş unsur yönünden oldukça şanslı durumdadır.

Gelişimi: Hacettepe Üniversitesi kuruluşundan bugüne kadar, devamlı bir gelişme dönemi içinde bulunmaktadır. Bu nedenle, yeni kurulacak fakülteler için gelişme alanı sağlama amacı ile, 1969 yılında şehirdeki merkezden 27 km uzaklıkta bulunan Beytepe Kampusunun temeli atılmıştır. 1975

yılında Üniversitenin tıp dışı fakülteleri bu ikinci kampusa taşınmaya başlamışlardır. Böylece, Üniversite ile birlikte merkezi kütüphane de bölünmeye bağlanmıştır.

İlk önce fen dalındaki fakültelerin Beytepe Kampusuna taşınmasından sonra, ilgili kitap ve periyodiklerle beraber kütüphane de Beytepe Kampusu kafeterya binasındaki geçici yerine taşınarak, 3 Şubat 1975 tarihinde okuyucu hizmeti vermeye başlamıştır. Daha sonra Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesinin de eğitime açılması ile bu konudaki kitap ve dergiler de taşınarak 17 Kasım 1975 tarihinde ödünç verme ve müracaat bölümleri tam olarak çalışmaya başlamışlardır.

22 Ağustos 1977 tarihinde Beytepe Kampusu Merkez Kütüphane binasına taşınıncaya kadar teknik hizmetler Hacettepe'deki kütüphanede yapılmaya devam edilmiş, Beytepe'de sadece okuyucu hizmeti verilmiştir.

Bölünmede Uygulanan Görüşler: Başlangıçta, bölünmeye rağmen yönetim, harcama, teknik hizmetler gibi uğraşların tek elden yürütülmesi düşünülmüş, Beytepe Kampusu Merkez Kütüphane binası bu düşünce ile inşa edilmişti. Yani, yerleşim olarak ayrı, fakat yönetim ve hizmet yönünden merkezi bir sistem düşünülmüştü. Sonraları, Üniversite Rektörlüğünün de tutumu sonucu, diğer birinlerde olduğu gibi her iki kütüphanenin de ayrı ayrı idare edilmesi kararlaştırılmıştır.

Bütün üniversitede Hacettepe ve Beytepe Kampuslarının tamamen ayrılması ve bağımsız olmaları düşüncesi hakimdir. Bu konuda genel bir eğilin vardır. Normal olarak, bu düşünce kütüphaneyi de etkilemektedir. Kütüphaneler de

birbirlerinden ayrı, bağımsız birimler halinde gelişmeye başlamışlardır. Ancak, tam olarak bir kopma hiçbir zaman düşünülemez. Zaten, bu durum kütüphanecilik anlayışına da uymaktadır.

Kütüphaneyi Oluşturan Birimlerin Ayrılmaları: Yukarıda bahsedilen düşünce ile kütüphanelerin ayrılmasında çok büyük güçlüklerle karşılaşmıştır. Önce okuyucu hizmetleri ayrılmış ve her iki kütüphanede ödünç verme ve müracaat bölümleri ayrı olarak oluşmuşlardır.

Gerek kitapların, gerek dergilerin sağlanması tamamen ayrı yapılmaktadır. Ayniyat-Levazın, muhasebe gibi birimlerin Hacettepe ve Beytepe'de ayrı çalışması bu durumu zorunlu kılmıştır. Şindilik, kütüphaneciler tarafından mümkün olduğu kadar çift sipariş yönüne gidilmemeye çalışılmaktadır. Henüz, toplu katalog çalışmalarının tamamlanmamış olması nedeni ile bu iş güçlükle yürütülebilmektedir. Kısa zamanda toplu katalogun tamamlanarak, gerek sipariş, gerek okuyucu hizmeti yönünden yararlı bir çalışmaya girilebileceği ümit edilmektedir.

Katalog ve sınıflama işlemlerinin Hacettepe Üniversitesi kurulduğundan beri, tıp ve tıp dışı olarak ayrı yapılması, bu bölümün ayrılmasında büyük kolaylık sağlamıştır. Kart katalog, ayrılan kitaplara göre bölünmüştür. Daha önce de bahsedildiği gibi, her iki kütüphanedeki mevcudu gösteren toplu katalog çalışmaları henüz tamamlanamamıştır.

Periyodikler de ilgili konulara göre ayrılmış, karteks bölünerek her iki kütüphanede ayrı kayıtlar tutulmaya başlamıştır. Henüz Beytepe'de bir cilt atölyesinin kurulamamış

olması nedeni ile periyodikler, cilt işlemleri için Hacettepe'ye gönderilmektedir. Periyodiklerin Hacettepe ve Beytepe'de olduklarını gösteren Toplu Periyodik Kataloğu da henüz yayınlanmamıştır.

Koleksiyonun Bölünmesi: Ayrılmada en büyük güçlük, gerek kitap ve gerek dergi olarak koleksiyonun bölünmesinde olmuştur. Her iki kütüphanede de yararlanılan kaynakların, genel konulu kitapların, birbirinin içine girmiş konulardaki eserlerin ayrılması karşılaşılan en büyük zorluk olmuştur. Beytepe kampusunun uzaklığı, kütüphanenin açık bulunduğu saatlerin azlığı, tatil ve bayram günleri açılma olanağının olmaması ve başlangıçta asıl binasına değil de kafeteryadaki geçici yerine yerleşmiş olması gibi nedenlerle Hacettepe kampusundaki kütüphane, koleksiyonun ağırlığına sahip olma olanağını bulmuştur.

İki kütüphane arasındaki sıkı işbirliği sayesinde birtakım kitap ve dergiler her iki kütüphanenin okuyucularının yararına sunulabilmektedir. Ancak, bu hizmet telefon, telex gibi iletişim araçlarından yoksun olunması ve ulaşım güçlükleri nedeni ile oldukça zor yürütülebilmektedir. Dışarı verilemeyen müracaat kaynaklarının ise hangi tarafta bırakılmasına karar vermek de, önemli sorunlardan biri olmuştur.

Katalog ve sınıflama bölümünün iki ayrı kısım halinde çalışması ancak personel ayırımında kolaylık sağlamıştır. Koleksiyonun ayırımında kullanışlı olmamıştır. Mantıklı bir düşünce ile Library of Congress sınıflama sisteminin uygulandığı kitaplar ile National Library of Medicine sınıflama sisteminin uygulandığı kitapların ayrılması gerekir. Fakat, genel

konulu kitapların ve tap dışı olarak kataloglandığı hâlide tıpla da ilgili görülen kitapların ayarlarında yukardaki mantıksal düşünce uygulanamamıştır. Böylece, Hacettepe'de kalan kütüphanede katalog ve sınıflama bölümü tarafından iki ayrı tasnif sistemi kullanmazorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Hacettepe ve Beytepe Kampusu Kütüphanelerinin Karşılaştırılması: Beytepe Kampusu kütüphanesinin henüz tam olarak yerleşememiş olmasına rağmen, iki kütüphanenin şimdiki durumlarına göre, koleksiyon, personel, bina, bütçe ve okuyucu yönünden karşılaştırılmasını yapmanın yararlı olacağı kanısındayız.

Koleksiyon: Hacettepe kütüphanesinin toplam koleksiyonu 80 000 kadardır. Bu toplamın 20 000 kadarı kitap ve 60 000 kadarı ciltli dergidir. Devamlı gelen süreli yayınların sayısı ise 1400 civarındadır.

Beytepe kütüphanesinin ise toplam koleksiyonu 80 000 kadardır. Bu toplamın 50 000 kadarı kitap ve 30 000 kadarı ciltli dergidir. Devamlı gelen süreli yayınların sayısı ise 1200 civarındadır.

Personel: Hacettepe kütüphanesinde meslekten yetişmiş kütüphaneci sayısı 9 dur. 33 yardımcı eleman ve 6 müstahdem vardır.

Beytepe kampusu kütüphanesinde ise 5 meslekten yetişmiş kütüphaneci, 15 yardımcı eleman ve 3 müstahdem vardır.

Bina: Daha öncede bahsedildiği gibi, Hacettepe Kampusu kütüphanesi, bina yönünden yetersizdir. Mümkün olduğu kadar fonksiyonel olması için çalışılmaktadır.

Kampus sistemine göre kurulmuş bulunan Beytepe'de

tek bir merkezi üniversite kütüphanesi düşünülmüştür. Kütüphane binasının kampus içindeki yerleşini, fakültelere olan uzaklığı, ulaşım durumu ve büyüme imkanları düşünülmüştür. Işıklandırma ve havalandırma yönündeki bazı sakıncalara rağmen, oldukça yeterli ve fonksiyonel olduğu söylenebilir. Ancak, tamamlanması çok ağır ilerlemektedir. Önce kafeteryadaki geçici yerine yerleşmiş bulunan kütüphane, iki senesonra asıl binasına taşınmıştır. Fakat, binanın henüz tamamlanamamış olması nedeni ile ancak iki katına yerleşme zorunluluğunda kalınmıştır. Bu da okuyucu hizmetini oldukça aksatmakta, çeşitli sorunlarla karşılaşılmaktadır.

Kütüphane binası dört katlıdır. Bodrum katının ilerinde cilt atölyesi olarak kullanılması düşünülmektedir. Onun üzerinde periyodik koleksiyonları ve ofislerine ait bir kat vardır. Bu katta 15 adet özel okuma odaları (kareller) ve ayrıca, gerektiğinde ayrı bir merdivenle kullanılabilecek bir çalışma (reserve) salonu vardır. Giriş katında idare ve diğer ofisler, ödünç verme bankosu, müracaat koleksiyonu, kart katalog bulunmaktadır. Girişin üzerindeki kat ise kitap deposu ve okuma salonu olarak planlanmıştır. Hiç penceresi olmayan bu katta 101 adet özel okuma odaları vardır. Bu odalar, teras katından gizli olarak yapılmış pencerelerden ışık almaktadırlar. Teras katında ise personel dinlenme salonu vardır.

Bütçe: Ayrılmadan dolayı harcamalarda artış olmuştur. Kütüphanelerin bütçeleri ayrı olarak düşünülmüştür. Ancak, tam bir bölünme henüz kesinleşmediğinden, birtakım ortak harcamalar yapılmaktadır.

Her iki kütüphanenin bütçesi eğit olarak düğünülmektedir. Ödeme zorlukları olmadığı takdirde bütçe şimdilik yeterli sayılabilir. 1978 yılı bütçesi her iki kütüphane için ayrı ayrı 4.500.000 Tl. olarak saptanmıştır. Önümüzdeki yıllarda bu miktarın artması beklenmektedir.

Okuyucu: Hacettepe Üniversitesi kütüphanesi 4 fakülte ve 5 yüksek okula hizmet vermektedir. 5 000 kadar öğrenci bulunmaktadır. Öğretim kadrosu 1030, personel 5810 dur.

Beytepe kampusu kütüphanesi ise 5 fakülte ve 2 yüksek okula hizmet vermektedir. Yaklaşık 9000 öğrenci bulunmaktadır. Öğretim kadrosu 750, personel 750 dir.

Her iki kütüphanede bütün Hacettepe Üniversitesi mensuplarına hizmet vermektedirler.

Bilimsel araştırmanın yapıldığı bir üniversitede kütüphanenin açık bulunduğu saatler yeterli olmalıdır. Hacettepe'de bu olanak bulunduğu halde, Beytepe Kampusunda ulaşım zorluğu, eleman azlığı v.b. nedenlerden dolayı kütüphane ancak normal mesai bitimine kadar açılabilir.

Öneriler: İki kampusun birbirlerinden uzak oluşları bakımından Hacettepe Üniversitesi için tek bir üniversite kütüphanesi önerilemez. Okuyucu hizmetlerinin ayrı olması gerekmektedir. Bununla beraber, okuyucu hizmetlerinde uygulanan kuralların aynı olması gereklidir. Tek bir yönetmelik uygulamak, her iki kütüphaneyi de kullanma olanağı olan okuyuculara kolaylık sağlayacaktır.

Okuyucu hizmetlerinin en iyi bir şekilde yürütülmesi, iki kütüphane arasındaki sıkı işbirliği sayesinde mümkün olacaktır. Bu işbirliğinin aksamadan yürütülebilmesi de,

henüz Beytepe Kampusunda bulunmayan telefon, teleks gibi gerekli olanakların sağlanması ile mümkündür.

Ekonomi sağlamak ve daha iyi hizmet verebilmek için ise teknik hizmetlerin birarada toplanması ve toplu katalog yapılması gerekmektedir.

Teknik hizmetlerin merkezi olmasında sağlanacak en önemli yarar personel yönünden olacaktır. Ülkemizde meslekten yetişmiş kütüphaneci sayısı oldukça azdır. Kütüphaneciler, temini güç elemanlardandır. Bir üniversitede kütüphanenin yeterli ve yararlı olup olmaması ise personel durumu ile doğrudan doğruya ilgilidir.

Her iki kütüphanede de koleksiyonun denetimi ve okuyucuya sunulması ile ilgili yoğun bir çalışmaya gerek duyulmaktadır. Üniversite henüz gelişme halinde olduğu için, bu gelişmelere paralel olarak kütüphanelerin sorumlulukları da artmaktadır. Bu durumda yeterli ve yetenekli personele duyulan gereksinim ortadadır.

Teknik hizmetler, eserlerin sağlanması ve belli kurallara göre katalog ve sınıflamaların yapılmasıdır. Sağlama, kütüphaneler için önemli bir sorundur. Genellikle yabancı eserler satın alınmakta, yabancı yayınevleri ile yazışmalarda ve ödemelerde güçlüklerle karşılaşılmaktadır. Bu işi yapan Hacettepe ve Beytepe kütüphanelerinde birer kütüphaneci bulunmaktadır. Hacettepe'de kütüphanecinin yanında iki yardımcı eleman bulunmaktadır. Ödeme işleri ile ise Hacettepe'de iki, Beytepe'de bir eleman ilgilenmektedir.

Katalog ve sınıflama işleri ise ayrı bir bilgi ve tecrübe isteyen bir iştir. Bu konuda çalışan Hacettepe'de

üç kütüphaneci ve dört yardımcı eleman, Beytepe'de ise bir kütüphaneci ve iki yardımcı eleman vardır.

Sürekli gelen yayınların seçilmeleri, kaydedilmeleri, takip edilmeleri, ciltlenmeleri, yazışmaları gibi işlerden sorumlu Hacettepe'de bir kütüphaneci ve beş yardımcı eleman vardır. Beytepe'de ise sorumlu bir kütüphaneci yoktur ve beş yardımcı elemanla işler yürütülmeye çalışılmaktadır.

Gerek Hacettepe'de gerekse Beytepe'de kütüphaneci bulmak bir sorun olmaktadır. Özellikle Beytepe'den yetmiş kütüphaneciler daha iyi koşullarda iş bularak ayrılmaktadırlar. Her geçen gün kütüphanede yapılması gerekli işlerin düzenli olarak yürütülmesi güçleşmektedir. Bu koşullarda, teknik hizmetler gibi birbirinin aynı işlerin iki kütüphanede ayrı ayrı yapılması gereksiz görülmektedir.

Bu tip merkezileşmede personel yönünden sağlanacak yararlar yanında, teknik işlemlerde de daha az emek harcancak ve daha az masraf yapılmış olacaktır. Örneğin, bir kart çoğaltma makinasının her iki kütüphanede de ayrı ayrı bulundurulması gerekiyecektir. Genellikle doğrudan doğruya Hacettepe kampusuna posta ile gelen materyallerin ayırımında karışılabilen güçlükler ortadan kalkacaktır. Dergiler için merkezi bir karteks bulunduğu takdirde, herhangi bir derginin kaydı tek bir yere yapılacaktır. Böylece, o derginin nereye ait olduğu kayıt sırasında öğrenilerek, tekrar değişik yerlerden aramalara gerek kalmıyacaktır. Dergi veya kitap ile ilgili bir sorunun çözümlenebilmesi için, iki kütüphanede de tekrar tekrar aynı işlemlerin yapılma zorunluluğu kalmıyacaktır.

Okuyucu istekleri yanında, yanlışlıkla gelmiş materyallerin devamlı olarak iki kütüphane arasında getirilip, götürülmesi kütüphanelere büyük bir yük olmaktadır. Telefon ve teleks gibi haberleşme olancağından yoksun olunmasında başka, ulaşım aracının teminindeki zorluk da bu işlenleri daha fazla güçleştirmektedir.

Dergi ve kitap seçimi, katalog ve sınıflama işlenleri gibi teknik işler için birçok kaynağa gereksinme duyulur. Bu işlenler her iki kütüphanede de ayrı ayrı yapıldığı için aynı kaynakları iki kütüphaneye de almak zorunda kalmaktadır.

Bütün bu yararlardan başka, teknik işlerde yapılacak olan merkezileşme ile iki kütüphanenin bir bütün olarak düşünülmesi de sağlanacaktır. Tek bir müdürlük altında, iki kütüphanenin yararı konusunda tarafsız kararlar almak olanağı doğacaktır. İki kütüphane arasında meydana gelebilecek rekabet ortadan kalkacaktır.

Ancak, bu şekilde bir merkezileşme üniversitenin idari yapısı ile doğrudan doğruya ilgilidir. Hacettepe Üniversitesinde ise tıp ve tıp dışı kütüphanelerinin uygulanması, yani teknik hizmetler yönünden birleştirilmesi şimdilik, bütün yararlarına rağmen söz konusu değildir. Bir Hacettepe Tıp Merkezi oluşmakta, böylece Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi (Beytepe) ile Hacettepe Tıp Merkezi Kütüphanesi olmak üzere iki ayrı kütüphanenin gelişmesi kaçınılmaz hale gelmektedir. Bununla beraber, iki kütüphanenin birbirlerini destekleyen, tamamlayan kütüphaneler olmaları, ortak bir politika uygulamaları, sıkı bir işbirliği içinde bulunmaları

zorunludur. Kampus içinde fakülte ve bölün kütüphanelerinin açılması yolundaki isteklere ise şiddetle karşı konulmalı, tezimizde belirtilen yararların ışığı altında, merkezi kampus kütüphanesinin gelişmesi, yeterli hale gelebilmesi yolunda üniversite çapında çaba gösterilmelidir. Parasal olanaklar sağlanarak, mevcut yetişmiş elemanların ayrılmaları önlenilecek ve yetenekli elemanlar bulmak mümkün olabilecektir. Ancak o sayede, Hacettepe Üniversitesi kütüphaneleri Türkiye' de çağdaş anlamda gelişmiş kütüphanelerden biri olmaya devam edecektir.

Hacettepe Üniversitesi Kayseri Gevher Nesibe Tıp Fakültesi Kütüphanesi: Hacettepe Üniversitesi kütüphaneleri konusunu bitirmeden önce, henüz Hacettepe Üniversitesine bağlı bir kütüphaneden de bahsetmek gerekmektedir.

Hacettepe Üniversitesi daha 1966 yılında üniversite olmadan önce Erzurum Atatürk Üniversitesine bağlı bir tıp fakültesi kurmuştur. Daha sonraları Kayseri'de Gevher Nesibe Tıp Fakültesi ve Trabzon, Samsun, Sivas ve Eskişehir Tıp Fakültelerini kurmuştur. Bu fakültelerden şu anda Gevher Nesibe Tıp Fakültesi ve Trabzon Tıp Fakültesi Hacettepe Üniversitesine bağlıdır. Diğerleri 19 Mayıs, Cumhuriyet ve Anadolu Üniversitelerinin çekirdekleri olmuşlardır. ¹ Trabzon Tıp Fakültesi henüz bir kütüphaneye sahip değildir.

1969 yılında Hacettepe Üniversitesine bağlı bir Tıp Fakültesi olarak yeniden kurulmuş bulunan Kayseri Gevher Nesibe Tıp Fakültesi, 1206 yılında Gevher Nesibe Şifaiye Tıp

Medresesi olarak kurulmuş ve 700 yıl süre ile tıp ve diğer bilim alanlarında eğitime devam etmiştir. 1975 yılında Hacettepe Üniversitesinin desteği ile bu fakültenin bir kütüphanesi kurulmaya başlanmış, 1977 yılında özel olarak yapılmış/olan yeni binasına taşınmıştır.

Koleksiyon: Kütüphanenin toplam koleksiyonu 6000 cilt kadardır. Bu toplamın 2000 kadarı kitap ve 4000 kadarı dergi cildir. Devamlı gelen süreli yayınların sayısı ise 200 civarındadır.

Personel: Kütüphane müdürü olarak çalışan, meslekten yetişmiş tek bir kütüphaneci vardır. Lise mezunu 4 yardımcı eleman, 2 müstahden ve 2 cilt ustası bütün personeli oluşturmaktadır.

Bina: Kütüphane özel olarak yapılmış üç katlı bir binaya yerleşmiş durumdadır. Üst katta özel okuma odaları vardır. 1. ve 2. katlarda ayrı ayrı okuyucu salonları mevcuttur. 2. katta açık raflarda okuyucu hizmetine sunulmuş kitap koleksiyonu, 1. katta dergi koleksiyonu mevcuttur. Bodrum katı cilt ve teksir atölyesi olarak yapılmıştır. Işıklandırma ve havalandırma durumu oldukça iyidir.

Bütçe: İlk kurulduğu yıllarda oldukça kısıtlı olan bütçe son yıllarda yeterli hale getirilmeye çalışılmaktadır.

Okuyucu: Kütüphanenin hizmet verdiği öğretim kadrosu 30 kişidir. Öğrenciler henüz Hacettepe Üniversitesinde öğrenim görmektedirler. Sadece 41 adet son sınıf öğrencisi

stajlarını Kayseri'de yaptıklarından kütüphaneden yararlanabilmektedirler. Kütüphane fakülte binası ile birlikte şehrin dışında bulunmaktadır. Hastane binası henüz bitmediği için hastane, devlet hastanesinin bir bölümünde hizmet vermektedir ve dolayısıyla doktorların kütüphaneden yararlanmaları nispeten kısıtlı olmaktadır.

Fakültenin öğrenci ve öğretim üyeleri Hacettepe Üniversitesi kütüphanesinden yararlanabilmekte ve iki kütüphane arasında devamlı olarak işbirliği yapılmaktadır.

Kütüphane mesai saatleri dışında Cumartesi, Pazar, Salı ve Çarşamba günleri saat 22.00 ye kadar açık bulundurulmaktadır.

Henüz kuruluş halinde bulunan İşletmecilik Fakültesinin açılmasıyla üniversite haline gelecek olan Kayseri Gevher Nesibe Tıp Fakültesinin kütüphanesi de Hacettepe Üniversitesinden ayrılarak bir üniversite kütüphanesi olacaktır.

---

¹ Bilgiler, Kayseri Gevher Nesibe Tıp Fakültesi Kütüphane Müdürlüğünden alınmıştır.

VI. SONUÇ

Üniversite kütüphanelerinin merkezi olup olmaması konusundaki geleneksel tartışma yıllardır sürüp gitmektedir. Çok çeşitli üniversitelerin açılması ve gelişmesi, çok geniş kampuslar halinde yayılması merkezi olup olmama sorununu daha ilginç ve karışık hale getirmektedir. Metcalf'ın dediği gibi "Üniversiteler geliştikçe ve o oranda kütüphaneler genişledikçe, merkezi olup olmama sorunu canlı bir tartışma konusu olmaya devam edecektir, ve yanılmıyorsa bu sorun hiç bir zaman çözümlenemeyecektir."¹

Çeşitli ve uyguladığı sistemler ne olursa olsun, bütün üniversite kütüphaneleri öğretim ve araştırmalar için gerekli malzemeyi öğretim üyelerine ve öğrencilere sunmakla görevlidirler. Üniversitelerin kuruluş gayeleri ve bünyeleri farklı olduğundan bütün üniversite kütüphanelerinin uygulayabileceği bir formül ortaya atılamaz. Ancak, her üniversite kendi bünyesinde bir takım araştırmalar yaparak kendisi için daha verimli olacak bir şekli bulup uygulayabilir.

Merkezi olup olmanın derecesi ve çeşidi hakkında karar vermek kolay değildir. Bu karara tesir eden çeşitli faktörler vardır. Üniversitenin idari yapısı, yerleşme

¹

J.M.Bruno, "Decentralization in academic libraries." Lib Trends, 19(1971), s.311.

durumu, mali kapasite, kütüphanenin büyüklüğü, meslekten personelin sayısı v.s. Bu faktörlerin yanında, üniversite kütüphanelerinde merkezi sistemin uygulanmasını gerektiren değişik nedenler de vardır.

Son yıllarda, basılı ürünlerin süratle artışı karşısında bütün konularla ilgili yayınları kapsayacak bir kütüphane kurmak olanaksız hale gelmiştir. Yeterli bir araştırma koleksiyonunun sağlanması her geçen yıl biraz daha güçleşmektedir. Kütüphaneciler, yayın hacminin süratle artışı karşısında gerek teknik, gerek okuyucu hizmetleri açısından birçok sorunla karşı karşıya geliyorlar. Bu sorunlar sadece bu literatüre sahip olmak için yeterli mali olanağı bulmak zorunluluğu değildir. Bu literatürü tanıyıp, seçip, gerekli katalog ve sınıflama işlemini yapacak personeli temin etmek, bu literatürü yerleştirecek yeterli bir yer bulmak, hizmete sunmak diğer sorunlardır.

Bu sorunlara, üniversitenin ayrı ayrı fakülte veya bölüm kütüphanelerinin yerine, merkezi tek bir kütüphanede çözüm bulma olanağı daha çoktur. Bütün fakültelerin gereksinmelerini genellikle karşılayabilecek geniş bir koleksiyona tek bir merkezi kütüphanede sahip olunabilir. Koleksiyon ayrı ayrı fakülte kütüphanelerine dağılırsa, bütün gereksinmeleri karşılamak olanaksız olduğu gibi, çok sayıda aynı kopyaları alma zorunluluğu da olabilir. Gereksiz harcamalar yapılabilir.

Üniversite kütüphanelerine merkezi veya merkezi olmayan sistemlerin uygulanmasının yarar ve sakıncalarını inceleyenlerken, merkezi olmayan sistemi savunabilmek için pek fazla

yararın sayılamadağı görülmüştür. Sayılabilen yararların hemen hemen tamamı ise sadece okuyucu hizmetleri ile ilgili olan yararlardır. Bu yararlar da ancak, her bölüm kütüphanesine yetenekli kütüphaneciler bulmakla sağlanabilir. Böyle elemanların teminindeki güçlükler düşünülecek olursa, okuyucu hizmetleri ile ilgili yararlarında pek geçerli olamayacağı anlaşılır. Literatürü tanıyıp, seçen, katalog ve sınıflamasına yaparak okuyucu hizmetine sunan yeterli sayıda ve yetenekli personeli merkezi bir kütüphanede toplamak mümkündür.

Üniversitenin idari yapısı ve coğrafyası da, üniversite kütüphanesinin merkezi olup olmasını etkileyen önemli faktörlerden biridir. Aynı ayrı bütçelere sahip ve değişik semtlere dağılmış fakülteler için tek bir merkezi kütüphane düşünülemez. Bu sistem daha ziyade kampus şeklinde kurulmuş üniversitelerde geçerli olmakla beraber, kütüphanenin fiziki büyümesini sınırlamak için bu tip üniversitelerde de bölümlere gidildiği görülmektedir.

Sonuç olarak, üniversite kütüphanelerinde merkezi sistemin uygulanması en uygun şekildedir. Bununla beraber, bütün yararlarına rağmen, her üniversitede merkezi sistemi uygulanmak olanaksızdır. Bu olanağın sağlanamadığı yerlerde, hiç olmazsa merkezi bir idarenin kurulması, teknik işlemlerin tek bir yerde toplanmasının, yani uygulamalı merkezileşmenin sağlanması gerektir. Bunun da yapılamadığı yerlerde ise, bir fakülte içinde ayrıca kürsü, bölüm, seminer kütüphanelerine hiç yer verilmemeli, fakültelerin merkezi bir kütüphaneye sahip olmaları sağlanmalıdır.

Bütün yararlarını inceledikten sonra, gerek fiziki,

gerekse uygulanmalı olsun, merkezileşmiş kütüphane sisteminin, merkezi olmayan kütüphane sistemine göre çok daha yararlı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bir üniversite kurulurken, kütüphanesinin merkezi sistemiyle idare edileceğine başlangıçta karar verilmeli ve merkezi bir bina düşünülmelidir. Aksi takdirde, çeşitli örneklerde görüldüğü gibi, yerleşmiş bulunan fakülte kütüphanelerini sonradan birleştirmeye çalışmak, merkezi bir kütüphane kurmaya kalkışmak oldukça güç olmaktadır.

VII. ÖZET

Her geçen gün teknolojinin hızla ilerlemesi ve buna paralel olarak yayın hacminin sürekli olarak artması kütüphanelere, özellikle üniversite kütüphanelerine teknik ve okuyucu hizmetleri açısından büyük sorunlar getirmektedir. Bu sorunların gözünülenebilmesi için, önce üniversite kütüphanelerini belirli bir sistem içine oturtmak gerekmektedir.

Tezinizde, üniversite kütüphanelerinin önemi, üniversite kütüphanelerine uygulanan sistemlerin tarifleri ve tarihçesi verilmiş, çeşitli ülkelerden verilen örneklerle, merkezi olan ve olmayan kütüphane sistemlerinin iyi ve kötü yanları tartışılmıştır. Bir üniversite kütüphanesinde merkezi ve merkezi olmayan bir sistemin uygulanmasına veya merkezi sistem uygulanacaksa bunun derecesi ve çeşidine karar vermede etkileyici olan genel faktörler incelenmiştir.

Hipoteziniz, üniversite kütüphanelerinin gelişebilmelerinin, iyi örgütlenibilmelerinin merkezileşmeye bağlı olmasıdır. Merkezi bir kütüphaneye sahip olmadıkları sürece üniversitelerin tam anlamı ile bir eğitim ve araştırma merkezi olmayacakları tezi savunulmuştur. Tam bir merkezi sistemin uygulanmadığı yerlerde, sadece teknik işlemlerde merkezileştirmenin de yapılabilceği belirtilmiştir.

Son olarak, Türkiye'deki duruma genel bir bakıştan sonra, değişik bir durum gösteren Hacettepe Üniversitesi Kütüphaneleri incelenmiştir.

Hacettepe Üniversitesi, şimdilik kendisine bağlı olan Kayseri Gevher Nesibe Tıp Fakültesi hariç olmak üzere Ankara'da birbirinden 27 km uzaklıkta iki kampus üzerine kurulmuştur. Tezinizde, Üniversitenin ve kütüphanenin bu iki kampusa ayrılmalarında karşılaşılan güçlükler incelenirken, hipotezinize uygun olarak, hiç olmazsa teknik işlerde bir merkezîyet önerilmiştir.

VIII. SUMMARY

Connected with the speedy development in technology, continuous increase in the amount of publication brings several problems especially to university libraries in technical and reader services. So, it is obvious that to solve these problems, university libraries should be organized in a certain system. There are two kinds of systems applied in university libraries. Centralized versus decentralized systems.

In this paper, advantages and disadvantages of mentioned systems and the factors that make it imperative for university libraries to incorporate a certain degree of centralization in their development are discussed in detail, in addition to the importance of university libraries, definitions and historical development of these university library systems with samples from various countries.

The hypothesis is: "Well development and organization of university libraries depend on centralized system." Universities cannot be a center of education and research unless they have a central library as defended in this paper.

In any university when a complete centralization cannot be applied, some degree of centralization in technical services may be desirable which is called operational centralization. It is not easy to answer the questions of how much and what kind of decentralization should take place.

There are many factors which must be considered, e.g. governmental structure of the university financial ability, size of the library, number of the professional personnel etc

Insufficient funds and limited financial resources oblige the university libraries to centralize the technical activities, as ordering, processing, binding of library materials etc. Because, centralization will reduce the operational costs. In some cases, assistance to readers may be given in the departmental libraries.

In view of the advantages and disadvantages of centralized or decentralized library systems and the effective factors, Hacettepe University Libraries that seem rather different in Turkey, have been examined. Hacettepe University is made up of two campuses which are 27 km far from each other. Physical centralization of library collections and services of two campuses seems impossible or undesirable but, considering the hypothesis of the paper, unified or centralized administration in technical activities is recommended.

IX. BIBLİYOGRAFYA

- Adediran, B.O. "Centralization of University Library Services: Some Compelling Factors in Nigerian Universities." Coll and Res Lib, 35(1974), 360- 363.
- Andrews, T.A. "Role of Departmental Libraries in Operations Research Studies in a University Library: Selection for Storage Problems." Sp Lib, 59(1968), 519-524.
- Andrews, T. A. "Role of Departmental Libraries in Operations Research Studies in a University Library: A Statistical Study of Book Use." Sp Lib, 59(1968), 638-644.
- Aybağ, O.Tekin. Ege Üniversitesinde Kütüphanelerin Durumu ve Türkiye'de Geleceğin Üniversite Kütüphanelerine Tutacağı Işık. Ankara:TÜRDOK,1976.
- Aybağ, O.Tekin. "Kütüphane Hizmetlerinde Merkezileşme." T K D B, 20(1971), 220-230.
- Aybağ, O.Tekin. "Türkiye Üniversite Kütüphaneleri Hakkında Rapor." T K D B, 20(1975), 259-272.
- Aybağ, O.Tekin. "Türkiye Üniversite Kütüphaneleri Hakkında Rapor. (İstatistikî Tablolar)" T K D B, 25(1976), 44-51.
- Bakken, H.S. "Relations Between Central Library and Institutional Libraries of Bergen University." Libri ,18(1968), 125-130.
- Bakla, Leman(Şenalp). "Üniversite Kütüphaneleri." T K D B, (1969), 11-20.

- Bonheim, Helmut. "Zehn Thesen gegen eine ubermassige Zentralisierung der Hochschulbibliotheken (Ten thesis against on excessive centralization of the university libraries.)" Mitteilungsblatt(Verband der Bibliotheken des Landes Nordrhein-Westfalen) 24(1974), 208-212.
- Bruno, J.M. "Decentralization in Academic Libraries." Lib Trends, 19(1971), 311-317.
- Çelik, Hilmi. "Üniversite Kütüphanelerimiz ve Sorunları." T K D B, 17(1968), 293-297.
- Çelik, Hilmi. "Üniversitelerimizin Kütüphane Sorunu." T K D B, 18(1968), 200-206.
- Downs, Robert B. "Gelişmekte olan Ülkelerde Kütüphanelerin Kurulması." T K D B, 18(1969), 249-257.
- Edelman, Hendrik ve G.Marvin Tatum, Jr. "The Development of Collections in American University Libraries." Coll and Res Libraries, 37(1976), 222-245.
- Egan, M.J. "Another System Centralized." Lib J, 87(1962), 4240-41. Sch Lib J, 9(1962), 20-21.
- Ersoy, Osman. Kütüphaneciliğimizin Sorunları. Ankara: Anadolu Mat., 1966.
- Ersoy, Osman. "Merkeziyetçi ve Merkeziyetçi Olmayan Ülkelerde Kütüphane." T K D B, 21(1972), 14-20.
- Hacettepe Üniversitesi Bülteni: 1977-1978. Ankara: H.Ü.Basımevi, 1977.
- Hacettepe Üniversitesi, Mezuniyet Sonrası Eğitim Fakültesi. Bilim Uzmanlığı ve Doktora Tezlerinin Yazılmasında-Tekniklerinde ve Ciltlenmesinde Gözönünde Tutulacak Standartlar (Esaslar)Yönergesi. Ankara: 1975.

- Karo, R.P. "Research unit libraries or special libraries on the campus." Sp Lib, 59(1968), 634-637.
- Mumphreys, E.W. "Libraries in new universities." Int Lib R, 2(1970), 307-328.
- Juchoff, Rudolf. "Alman üniversitelerinin kütüphane örgütlenmesinde yeni eğilimler." Çev. Meral Şenöz. T K D B, 16 (1967), 149-150.
- Legg, J. "Death of departmental library." Lib Resources and Tech Serv, 9(1965), 351-355.
- Library Literature: 1965-1975. New York: H.W.Wilson Com., 1965-1975.
- Mangla, P.B. "Libraries in higher education in Iran: Their development and proposal for the next five years." International Library Review, 8(1976), 173-200.
- Reed, Howard D. "Türkiye'de yeni üniversiteler: ODTÜ ve Hacettepe Üniversitesi." Çev. Müge Ökten. ODTÜ Haber Bülteni, 8(1977), 3-14.
- Reynold, Michael M. Reader in the academic library. Washington: Microcard Editions, 1969.
- Sefercioğlu, Necmeddin. "Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi ile ilgili raporlar." T K D B, 18(1969), 99-112, 174-199.
- Tauber, M.F. and others. "Centralization and decentralization in academic libraries: a symposium." Coll and Res Lib, 22(1961), 327-340.398.
- Turabian, Kate L. Student's guide for writing college papers. 2nd ed. Chicago: The University of Chicago Pr., 1969.

Türkiye Bibliyografyası: 1958-1974. Ankara: Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü, 1958-1974.

Türkiye Makaleler Bibliyografyası: 1952-1975. Ankara: Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü, 1952-1975.

Wilson, Louis R. ve Maurice F. Mauber. The University library: The organization, administration and functions of academic libraries. 2nd ed. New York: Columbia Univ. Pr., 1956.

Yurdadoğ, Berin U. "Teknik hizmetlerde merkezîyetin önemi ve Ankara Üniversitesi Kütüphaneleri için düşünülen çözüm yolu hakkında." T K D B, 15(1966), 1-7.

Yurdadoğ, Berin U. "Eğitim ve kütüphane." T K D B, 21(1972), 21-30.